

"Gdy słucham, co mówisz, słyszę, kim jesteś."

Ralph Waldo Emerson

Mowa jest umiejętnością porozumiewania się. Aktem budowania i nadawania komunikatów językowych, ale także umiejętnością ich odbierania, rozumienia i przetwarzania. Według T. Milewskiego (1975) mowa jest dźwiękowym porozumiewaniem się dwóch lub większej ilości osób, gdzie jedna o czymś powiadamia, a druga słucha.¹

NADAWCA -> KOMUNIKAT -> ODBIORCA

Warto podkreślić, że mowa to nie tylko dźwięk... Mowa jest wynikiem współpracy wielu narządów (np. mózgu, języka, podniebienia, krtani), ale także naszego ciała. Śmiem pokusić się o stwierdzenie, że to właśnie mową niewerbalną jesteśmy przekazać więcej szczerych komunikatów niż słowami. Nie jesteśmy w stanie ich kontrolować. Warto tutaj przytoczyć również przykłady osób z niepełnosprawnościami, które komunikują się na swój sposób np. osoby niewidome, których komunikacja opiera się na systemie języka Braille, osoby z niepełnosprawnością intelektualną które komunikują się za pomocą komunikacji alternatywnej (jest to inna komunikacja, ale o tym samym schemacie, tj. powyżej).

Wyobraźmy sobie sytuację w której spotykamy na ulicy kogoś kogo nie lubimy. Zapewne z grzeczności powitamy go w miły sposób. Zastanówmy się nad tym, co mówi wtedy nasze ciało? Otóż.. już oczy, a dokładniej nasze ŻRENICE mogą nas zdradzić (kurczą się, gdy widzimy coś czego nie lubimy). Nie są one jedyną wskazówką– choć jest to działanie wykraczające całkowicie poza naszą kontrolę. Naszą niechęć pokażą również nasze stopy (odruchowo odsuwają się od kogoś kogo nie lubimy). Dodatkowo może się pojawić: zaciskanie warg, nerwowe dotykane włosów, unikanie kontaktu wzrokowego. O niechęci przede wszystkim może mówić zamknięta postawa ciała (skrzyżowane ręce na klatce piersiowej). To tak w skrócie.

Etapy rozwoju mowy

Jak już wcześniej wspomniałam mowa nie jest umiejętnością wrodzoną, lecz nabywaną w ciągu całego życia. Prawidłowy rozwój mowy kształtuje się w okresie dziecięcym i to wtedy możemy zwrócić uwagę to, czy rozwój dziecka przebiega prawidłowo czy nie. Leon Kaczmarek, jeden z ojców polskiej

---

¹ Milewski T., *Językoznawstwo*, PWN, 1975

logopedii, wyróżnił i dokonał charakterystyki poszczególnych okresów kształtowania się mowy u dziecka.

ETAP PRZYGOTOWAWCZY to pierwszy wymieniony etap obejmujący dzieci w wieku od 3 do 9 miesiąca życia płodowego. W tym czasie u dziecka wykształcają się narządy mowne, ale także umiejętności odczuwania np. dziecko odczuwa rytm balastu podczas chodu matki. Około piątego miesiąca życia płód zaczyna reagować na bodźce akustyczne, melodię, rytm, głos matki.

OKRES MELODII, dziecko przychodząc na świat wita się z nim za pomocą krzyku. Płacz dziecka jest na początkowych etapach życia bardzo ważnym symptomem diagnostycznym – po nim lekarze są w stanie poznać, czy dziecko rozwija się prawidłowo, czy też nie. Dziecko, na początku swojego życia, za jego pomocą komunikuje potrzeby: głodu, snu, pragnienia, bólu, czy po prostu chęci obecności mamy obok². Krzyk jest również sposobem komunikowania się osób z niepełnosprawnościami np. intelektualną (jak pracować z krzykiem? -> też coś o tym napiszę).

Około 3,4 miesiąca życia prawidłowo rozwijające się dziecko zaczyna **GŁUŻYĆ**, czyli wydawać różne dźwięki, wyzwalając w ten sposób nadmiar energii a przy okazji, po jakimś czasie, ucząc się komunikować. Głuzenie podobnie jak występujące w tym okresie ruchy rąk i nóg są odruchem bezwarunkowym, mają charakter samorzutny. **Warto zaznaczyć – DZIECI GŁUCHE OD URODZENIA TEŻ GŁUŻĄ**³. Dzieci około 4 miesiąca życia zaczynają reagować na intonację (przeczącą, twierdzącą, pytającą).

Około 1 roku życia dziecka można zauważyć odruch warunkowy – świadome, zamierzone powtarzanie usłyszanego dźwięku, czyli **GAWORZENIE**. Dziecko naśladuje dźwięki, które wydało przypadkowo wskutek ustawicznego ruchu narządów mownych oraz dźwięki, których brzmienie usłyszało/odczytało z wyrazu ust od dorosłych np. mlaski, kłaskania, świsty, cmokania, sylaby: ma-ma, ta-ta⁴. Zaczyna się etap rozumienia wypowiedzi zasłyszanych z otoczenia oraz intensywny rozwój słuchu fonemowego. Jednocześnie można zauważyć rozwój fizyczny dziecka (unoszenie głowy, siadanie, stanie, chodzenie). Dziecko u którego występuje w tym czasie opóźnienie chodzenia, samodzielnego jedzenia, czy ubierania się, przy jednoczesnych zaburzeniach mowy można doszukiwać się zaburzeń w rozwoju (ALE: nie zawsze)⁵ → warto wtedy skontrolować dziecko np. u pediatry i w przychodni psychologiczno-pedagogicznej; przezorny zawsze ubezpieczony 😊.

---

² Minczakiewicz E. M., *Językoznastwo*, PWN, 1975, s.65-66

³ Kaczmarek L., *Nasze dziecko uczy się mowy*, Wyd. lubelskie, s.9-12

⁴ Domagała A., Marecka U., *Słuch fonemowy. Odkrywanie elementarnych jednostek systemu językowego w: „Logopedia”*, tom 29, PTL, 2001, s.62-67

⁵ Kaczmarek L., *Nasze dziecko uczy się mowy*, Wyd. lubelskie, s.9-12

OKRES WYRAZU u prawidłowo rozwijającego się dziecka występuje od około 1 do 2 roku życia. Jest to czas gdzie dziecko rozumie o wiele więcej niż jest w stanie wypowiedzieć/użyć. Rozumie polecenia, potrafi udzielić na nie odpowiedzi lub wykonać to o co jest poproszone. Jest to okres tzn. „buntu dwulatka”, gdzie dziecko uwielbia nadużywać słowa „nie”. Wypowiedzi dzieci na tym etapie rozwoju nacechowane są onomatopiejami (to w żłobkach wiele zajęć opiera się na pracy z odgłosami zwierząt, jak również różnych urządzeń). W pierwszych wyrazach wypowiedzianych przez dziecko występują głównie samogłoski : a, u, i, e oraz spółgłoski p, b, m, t, d, n, ś, ć. Około 15 miesiąca słownik dziecka zaczyna poszerzać się o kolejne pojedyncze słowa. Pojawiają się przedłużone sylaby, dziecko zaczyna gubić części poszczególnych wyrazów. Dziecko w tym czasie trudniejsze wyrazy, głoski - np. zamiast [ć, ź] – [t, t’], zamiast [d, l] – [u], zamiast [č, š] – [p, t, ś], zamiast [t] – [k]. zastępuje dla niego łatwiejszymi (substytucja)⁶.

OKRES ZDANIA, między 2 a 3 rokiem życia zauważalny jest największy rozkwit mowy. Dziecko w tym czasie wiele rozumie, wiele pamięta i zasób jego słownika poszerza się z dnia na dzień. Na tym etapie maluszek często posługuje się zdaniami dwuwyrzowymi. Używa przede wszystkim rzeczowników, czasowniki początkowo używane są w formie bezokolicznika. Mowa dziecka zaczyna stawać się zrozumiała także dla osób spoza rodziny. Coraz wyraźniej słyszy – wie, jak dana głoska powinna brzmieć. Wymawia wszystkie samogłoski oraz spółgłoski: [p, p’, b, b’, m, m’, v, v’, f, f’, ś, ć, ź, ń, k, k’, g, g’, t, d, n, l]. Pod koniec okresu mogą pojawiać się głoski [s, z, c, z]. Na tym etapie, podobnie jak na wcześniejszych, występuje również zjawisko substytucji (dziecko stosuje uproszczenia w wypowiedzianych wyrazach, opuszcza niewygodne końcówki wyrazów lub ich początki). Uwielbia używać neologizmów. W jego wypowiedziach dominują rzeczowniki i czasowniki, pojawiają się i umacniają przymiotniki, zaimki, przysłówki, liczebniki, przyminki, spójniki.⁷

OKRES SWOISTEJ MOWY DZIECIĘCEJ – od 3 do 7 roku życia.⁸ Mowa dzieci w wieku trzech lat jest w zasadzie już swobodna, ukształtowana. Wzbogaca się w miarę upływu lat, przeżyć, doświadczeń (np. poszerzania środowisk w których się przebywa rodzina, podwórko, przedszkole, szkoła).

W sferze artykulacji jest to również okres wielu zmian: utrwalają się głoski s, z, c, dz. Głoska r często jest wymawiana lub zastępowana przez l np. rower- lowel⁹. Dziecko potrafi prawidłowo wypowiadać wszystkie głoski. Może pojawić się tzw. hiperpoprawność np. zamiast cukierek – czukierek Dziecko

---

⁶ Tamże, s.23-32.

⁷ Kaczmarek L., *Nasze dziecko uczy się mowy*, Wyd. lubelskie , s.35-45

⁸ Kaczmarek L., *Kształtowanie się mowy dziecka*, Wydział Filologiczno-Filozoficzny, Prace komisji filologicznej, tom XV, zeszyt 2, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Poznań 1953, s.5-6.

⁹ Styczek I. , *Logopedia*, Warszawa 1983, PWN

pięcioletnie postępuje się pełnymi zdaniami , poprawnymi gramatycznie i zrozumiałymi dla otoczenia. Malec potrafi opowiadać długie historie i rozmawiać o swoich uczuciach. Umie definiować przedmioty za pomocą ich funkcji. Doskonali się również różnicowanie głosek sz, ż,cz,dż oraz s, z, c, dz np. cukiereczek, znaczek, córeczka. Na tym etapie rozwoju dziecko powinno wypowiadać „r,,.

Etapy rozwoju mowy u każdego dziecka powinny przebiegać tak samo. **Opóźnienia w pojawianiu się poszczególnych stadiów nie powinny przekraczać sześciu miesięcy¹⁰** - gdy okres jest dłuższy należy dziecko przebadac u pediatry/w poradni.

---

¹⁰ Demel G., *Minimum logopedyczne nauczyciela przedszkola*, Warszawa 1994, WSiP

Bibliografia:

1. Demel G., *Minimum logopedyczne nauczyciela przedszkola*, WSiP, Warszawa, 1994
2. Domagała A., Marecka U., *Słuch fonemowy. Odkrywanie elementarnych jednostek systemu językowego w: „Logopedia”, tom 29, PTL, 2001*
3. Kaczmarek L., *Nasze dziecko uczy się mowy*, Wyd. lubelskie ,
4. Kaczmarek L., *Kształtowanie się mowy dziecka*, Wydział Filologiczno-Filozoficzny, Prace komisji filologicznej, tom XV, zeszyt 2, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Poznań, 1953
5. Minczakiewicz E. M., *Językoznastwo*, PWN, 1975
6. Styczek I. , *Logopedia*, PWN , Warszawa 1983,